

ГЛАВА 13

СЛИВЕН

13.1. Ударът срещу сливенските индустриалци след „Девети“

Първият закон за насърчаване на местната индустрия в България е приет през 1894 г. По това време Сливен е утвърден индустриален център – в града работят 15 текстилни фабрики, а някои от тях („Недев & Саръиванов“, „Илия Г. Калов“, „Георги Стефанов и Синове“, „Андонов & Михайлов“) са сред най-големите индустриални предприятия в България до национализацията.

Сливенските индустриалци понасят удара на властта на Отечествения фронт още преди национализацията. През март 1947 г. Асен Саръиванов⁵⁶⁴, завършил финанси в Брюксел, е осъден от Сливенския областен съд по Закона за снабдяването и цените заради произвеждане на одеяла с намален грамаж с глоба от 150 хил. лв. и е конфискувана неговата ½ част от дружество „Недев & Саръиванов“, основано две години след Освобождението⁵⁶⁵. Към 9 септември 1944 г. фабриката на дружеството притежава основен капитал от 18 млн. лв. и разполага с 37 тъкачни стана, четири предачни машини, сушилни за плат, тепавици, перални машини и преса за плат, ножици, даради и други апаратни машини. Броят на работниците е 170 души с годишно производство 200 хил. м платове и изделия от тях.

За незаконно забогатели са обявени и братята Руси и Гендо Ташеви, като собствеността им в АД „Лента“, в Събирателно дружество „Сливен“ и в Събирателно дружество „Шапе“ е конфискувана; отнети са и двете фабрики на Теню Петков с общ капитал над 30 млн. лв.; тъкачната фабрика „Кале“ на Тодор Мундров; коприненотекстилните фабрики на Цвета Бончева и Иван Минков и вълненотекстилното предприятие на Никола Константинов, както и фабричното имущество на Костадин Болградов на стойност над 5 млн. лв.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ За Асен Саръиванов виж повече в: Лилков, Вили, Христов, Христо. Бивши хора, С., Сиела, 201.

⁵⁶⁵ Влахов, Даниел, Методиев, Момчил. Съдбата на потомците на сливенските текстилни индустриалци след национализацията. Реферат, Сливен, 2017, с. 26.

⁵⁶⁶ Пак там.

През 1947 г. са национализирани 35 текстилни предприятия⁵⁶⁷: вълнотекстилни – камгарни, щрайхгарни, предачници и тъкачници, предприятия за възобновена вълна – АД „Европа“, АД „Мерино“, ООД „Интърг“, АД „Георги Стефанов и снове“, АД „Илия Калов“, Събирателно дружество „Тодор Бояджиев“, АД „Лента“, ООД „Лангов & Демиреви“, ООД „Обнова“, „Добри Кондев Атанасов“, ООД „Толев & Милионов“, „Асен Стефанов Симеонов“, „Димитър Авджиев“, АД „Андонов/Михайлов“ и др.; памукотекстилни – „Док“, „Сини камъни“, Събирателно дружество „Коста Маринов“, „Иван Ченков и Сие“; чорапните фабрики АД „Асеновец“, Събирателно дружество „Лукс“, „Димитър Червенпеев“, „Слав Червенпеев“, „Димитър Апостолов“, „Борис Комитов“, „Звезда“, „Кале“; коприненотекстилните предприятия, Събирателно дружество „Шапе“.

Пряк ръководител на национализацията в Сливенския край е членът на Политбюро на ЦК на БРП(к) Титко Черноколев. Акцията по заграбването започва в 9 часа на 23 декември 1947 г., когато Васил Ламбов прочита имената на предприятията и тези на комендантите и новите директори. Точно в 12 часа едновременно в целия град всички фабрични сирени известват събитието, един час след като Народното събрание приема Закона за национализацията⁵⁶⁸. Заграбените предприятия са наименувани с имената на видни комунисти, като сигнал за новата ера, която национализацията възвестява. Всички ценности, пари, акции, документи от фабричните и личните сейфове на национализираните собственици са конфискувани, без да се прави разлика кои от тях са лична и кои са фирмена собственост.

Индустриалецът Георги Стефанов и снове

До 1945 г. най-голямата фабрика за вълнени платове в България е собственост на сливенската фамилия Стефанови. Неин родоначалник е Георги Стефанов⁵⁶⁹, който през 1888 г. построява първото предприятие в едно от планинските дефилета, северно от Сливен. Неговите снове Стефан, Киро и Апостол през 1917 г. регистрират събирателно дружество „Георги Стефанов и Снове“. Стефан Стефанов поема общото ръководство на дружеството, Киро Стефанов, завършил търговското училище в Свищов, контролира финансите, а Апостол Стефанов, с висше техническо образование от Брюж, е технически ръководител на предприятието. През 1933 г. собствениците образуват акционерно дружество за производство и

⁵⁶⁷ Пак там, Приложение 6.

⁵⁶⁸ Пак там, с. 28.

⁵⁶⁹ Стефан Стефанов. Източник: bg.wikipedia.org.

търговия с вълнени платове, одеяла и други текстилни произведения със седалище в София. Акционерите притежават акции и от други дружества, като минно дружество „Качулка – Брусия“, „Интърг“ и др. Братята са собственици и на текстилна фабрика „Мусала“ в Самоков. Те непрекъснато разширяват и модернизират производството и не се отчайват, дори когато през 1916 г. пожар унищожава фабриката с инсталираните в нея 56 тъкачни стана, а бързо наемат друга тъкачна фабрика, която да изпълни поетите от тях поръчки, и изграждат ново предприятие с два пъти по-голям капацитет. Поради доброто качество на платовете си спечелват почетното звание „придворен доставчик“. Фирмата изгражда верига от магазини в Сливен, става собственик на хотел „Сплендид“ в София, печели първи награди на международни панаири в Париж, Лондон, Чикаго, Рим.

И тримата братя още в началото на XX век имат сериозно влияние върху обществения живот в града. На 7 декември 1943 г. те инициират създаването на Фонд за построяването и издръжката на дневен детски дом в Сливен⁵⁷⁰ за деца на работници от предучилищна възраст (от 3 до 7 години). Средствата се осигуряват от текстилното акционерно дружество и като първа вноска отделят 2 млн. лв.

Най-големият брат Стефан Стефанов⁵⁷¹ е роден през 1876 г. в Сливен. Завършва право и държавни науки в Берлин. Избиран е многократно за народен представител от Демократическата партия в периода 1910–1939 г., а през 1931 г. е и председател на XXIII ОНС. През 1926 г. печели изборите за кмет на Сливен. Ръководител е на финансовата група около Българската национална банка, помощник-директор на Дирекцията за стопанска грижа и обществена предвидливост (1915–1918), една от най-важните икономически институции в държавата по време на Първата световна война, председател и член на Управителния съвет на Съюза на индустриалците (1926–1933). В периода 1931–1934 г. е министър на финансите в кабинета на Мушанов, когато създава реформисткия „план Стефанов“ за годините на Голямата депресия. Емблематичен е сблъсъкът му със земеделците, когато те имат превес в правителството и се опитват да налагат увеличаване на държавните разходи. Тогава той демонстративно отказва да участва в заседанията на кабинета, налага волята си и когато се оттегля от политиката през 1934 г. обявява пред депутатите, че последните две и половина

⁵⁷⁰ Енциклопедия на дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951. Т. 1, А–Й. Дневен детски дом в Сливен – фонд, с. 220.

⁵⁷¹ Стефан Стефанов. Източник: minfin.bg, официален сайт на Министерството на финансите.

години са приключили „без един сантим дефицит“. По случай честването на 100 години българска индустрия през 1937 г. е награден с „Народен орден за гражданска заслуга“ – II степен. Властта на Отечествения фронт национализира и преименува неговите фабрики и подлага на репресии семейството му. Почива в началото на 1946 г.

Подобна е съдбата на брат му Киро Стефанов⁵⁷² и неговото семейство. Прекрасната им триетажна къща в центъра на София на ул. „Париж“ с мансарда и богата фасадна украса, с гипсови орнаменти, ламперии, дърворезби, мраморни камини във всяка стая, кристални огледала и полиран гранит е отчуждена през 1947 г. и е предадена на ЦК на БКП, по-късно на Столична община, а семейството е изселено. Вероятно това е в знак на благодарност за чешмата с бронзовата фигура на Св. Георги в градинката пред храм „Св. София“, дарена от Киро Стефанов на софиянци!

Индустриалецът Илия Калов и синове

Сливенският индустриалец Илия Калов започва дейността си през 1880 г. заедно с братята си Тодор и Александър, когато е учредено текстилното акционерно дружество „Напредък“. Те внасят първия парен двигател в Сливен. След много години непрекъснат и напрегнат труд през 1927 г. Илия Калов организира АД „Илия Г. Калов“ заедно със синовете си Васил – завършил висше търговско училище в Берлин; Георги – завършил Електротехнически факултет при Висшето техническо училище в Щутгарт, и Александър – учил текстилна индустрия в Германия⁵⁷³. В тяхната фабрика към 1947 г. работят 392 работници, технически персонал от 8 души и администрация от 18 служители. Годишното производство на фирмата е 265 хил. м платове и одеяла.

През месец юли 1946 г. фирмата е застрашена от конфискуване. Съдружниците са принудени да опишат всичко, което притежават, дори и дрехите и покъщнината си, и са изправени пред съда, за да докажат, че не са незаконно забогатели. През август с.г. Софийският съд обявява, че следственото дело против АД „Илия Г. Калов“ се прекратява, понеже липсват условия за образуване на такова дело⁵⁷⁴.

Фамилия Калови, както много от българските индустриалци от онова време, не притежава други имоти освен фабриката и наследствената

⁵⁷² Митакев, Людмил. В „приемната“ на улица „Париж“. // Строител, 22 май 2013 г.

⁵⁷³ Дедов-Калов, Илия. Опит за история на текстилната фирма „Илия Г. Калов“ – Сливен. София, 2010.

⁵⁷⁴ Цит. по: Влахов, Даниел, Методиев, Момчил. Съдбата на потомците на сливенските текстилни индустриалци след национализацията.

къща в Сливен. Дружеството записва 25 млн. лв. за Заема за свободата с кредит от БНБ. Предприятието изпълнява в срок и качествено поръчките за армията. През 1946 г. фабриката на Калови е обявена за национален първенец⁵⁷⁵. И въпреки това фабриката е одържавена с национализацията и получава името „Георги Кирков“.

Тримата синове на Илия Калов, както и внукът му, за различни периоди са вкарвани в ТВО „Белене“. По-късно Васил Калов работи в павилион на пазара в Сливен, брат му Александър работи в завод за химически препарати в Трявна, а фамилията се разпилява.

Собственикът на фабриките „Кале“

Тодор Мундров е известен с почитеността си в Сливенско. Започва да работи, като заедно със своя брат закупуват вълна от селата, преработват я и организират производство на чорапи. Постепенно работата се разраства и той изгражда фабриката „Кале“. По-късно основава и тъкачна фабрика със същото име. Той е настоятел на църквата „Свети Никола“.

Обявен е за незаконно забогатял и тъкачната фабрика му е отнетa от народната власт, а по-късно е национализирана и чорапна фабрика „Кале“. Оставен е да работи в нея, но скоро е обвинен в опит за саботаж и е изгонен от работа, а годините на работа във фабриките не са му зачетени като трудов стаж⁵⁷⁶. Приключва трудовата си дейност като домакин на бетонов възел.

13.2. Преследване на бившите хора

Контрареволуционните елементи в Сливен са основен обект на ДС през 50-те и 60-те години, защото „контрареволуционните остатъци остават непримирими по отношение на социалистическия строй и управлението на БКП“⁵⁷⁷.

„Успоредно с контраразузнавателната работа комунистите водят борба и с остатъците на вътрешната контрареволуция, които макар, че са политически и икономически разбити, все още са в състояние да вършат подривна дейност във всички сфери на народното стопанство, изолирано, без ръководство от капиталистическите разузна-

⁵⁷⁵ Научен архив на Музея на текстилната индустрия. Инв. № 1226. Илия Иванов Дедов-Калов. От чуковия долап до ТАД „Илия Г. Калов“ – Сливен.

⁵⁷⁶ Държавен архив – Сливен, ЧП 338, Спомен № 429, Спомен от Стефан Даскалов.

⁵⁷⁷ АКРДОПБГДСРСБНА – Сл. ф. 1, оп. 20а, а.е. 66.